

СЕКЦІЯ ХІХ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ДЕМОНТАЖ ПАМ'ЯТНИКІВ В. ЛЕНІНУ В УКРАЇНІ ТА ТВОРЧІ ПРОЯВИ МІСЦЕВИХ ДЕКОМУНІЗАЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ

Ковальчук Тарас Валентинович

аспірант кафедри історії України

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Уже наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років в Україні у рамках декомунізаційних процесів розпочався демонтаж пам'ятників комуністичним діячам, серед яких пам'ятників В. Леніну. Щоправда, в цей час такі заходи були частковими й стосувалися переважно західних, меншою мірою – центральних та північних областей України. Початком для організованого демонтажу пам'ятників «вождю світового пролетаріату» став Указ Президента В. Ющенка від 2007 р., який передбачав «демонтаж пам'ятників та пам'ятних знаків, присвячених особам, причетним до організації та здійснення Голодомору 1932–1933 років в Україні та політичних репресій». Однак, Указ прямо не вказував на те, пам'ятники яким особам необхідно демонтувати, а самі пам'ятники залишалися в Держреєстрі до 2009 р. [1]. Конкретизував «додаткові заходи», зокрема щодо демонтажу пам'ятників і пам'ятних знаків особам, які були пов'язані із здійсненням голодоморів та політичних репресій в Україні, наступний Указ В. Ющенка – «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» від 12 червня 2009 р. [2].

В умовах Революції гідності наприкінці 2013 – на початку 2014 рр. відбувалися масові акції з демонтажу пам'ятників В. Леніну, які отримали назву «ленінопад» й набрали стихійного характеру. Системний демонтаж пам'ятників В. Леніну розпочався після ухвалення у 2015 р. «декомунізаційних законів». У лютому 2018 р. тодішній голова УІНП В. В'ятрович в інтерв'ю «Радіо Свобода» заявив, що «в Україні декомунізація фактично завершена» та були демонтовані майже всі пам'ятники В. Леніну: «Пам'ятників близько 2,5 тисячі. Не тільки Іллічу, а й іншим комуністичним вождям» [3].

Здебільшого, демонтаж пам'ятників В. Леніну передбачав їх організоване вилучення з місць попереднього встановлення. Іноді, зокрема під час стихійного «ленінопаду» кінця 2013 – початку 2014 рр., пам'ятники В. Леніну руйнувалися. У ряді випадках до демонтажу пам'ятників В. Леніну підійшли творчо, переробивши їх у тому числі на пам'ятники українським культурним діячам. Перероблення пам'ятників В. Леніну у деяких населених пунктах стало своєрідним творчим проявом місцевих декомунізаційних ініціатив.

Одним із перших у 2015 р. був «трансформований» пам'ятник В. Леніну, який розміщувався на території одеського заводу «Пресмаш». Місцевий художник та скульптор О. Мілов пам'ятник В. Леніну перетворив на пам'ятник персонажу

голлівудського кінофільму «Зоряні війни» Дарту Вейдеру. До речі, у голову Дарта Вейдера вмонтували спеціальне обладнання для «роздачі» бездротового інтернету [4].

2016 р. у Всеукраїнський день вишиванки військові ЗСУ на Луганщині перетворили пам'ятник В. Леніну на пам'ятник Т. Шевченку. Новому пам'ятнику доклеїли вуса й характерну шапку, у руках розмістили «Кобзар», розмалювали одяг у вишиванку [5]. Також оригінальним стало рішення з декомунізації пам'ятника В. Леніну у с. Котлярка Житомирської області. У 2017 р. місцевий художник В. Герасимчук переробив пам'ятник «вождя світового пролетаріату» на пам'ятник Т. Шевченку. Обличчя В. Леніна відкорегували, додали вуса, а в правій руці кепку замінили на «Кобзар» [6].

У 2017 р. у с. Новоолексіївка Запорізької області пам'ятник В. Леніну перетворили на пам'ятник гетьману українського козацтва П. Орлику [7]. У 2020 р. у с. Залізничне Одеської області пам'ятник В. Леніну переробили на пам'ятник болгарському поселенцю. Він виступив збірним образом перших болгарських поселенців, які з'явилися в населеному пункті у 1861 р. [8].

Здебільшого, рішення на користь перетворення пам'ятників В. Леніну на пам'ятники іншим діячам зумовлювалися економічними причинами. Голова сільської ради с. Залізничне С. Гергі, де пам'ятник В. Леніну переробили на пам'ятник болгарському поселенцю, зазначала, що економічно вигідніше не демонтовувати пам'ятник, а його переробити [8]. У с. Новоолексіївка Запорізької області вартість перетворення пам'ятника В. Леніну на пам'ятник П. Орлику склала всього 7 тис. грн [7]. У свою чергу, автор пам'ятника Дарту Вейдеру О. Мілов сподівався, що його включать до туристичних маршрутів [4]. Прикметно, що такі «декомунізовані» пам'ятники активно привертають увагу громадськості.

Отже, з кінця 1980-х – початку 1990-х років у деяких регіонах України розпочалися декомунізаційні процеси, які у тому числі передбачали демонтаж пам'ятників В. Леніну. Вони були активізовані указами Президента В. Ющенка, набрали масового стихійного характеру під час Революції гідності. Повну декомунізацію, як і демонтаж пам'ятників В. Леніну, передбачали «декомунізаційні закони» від 2015 р. У деяких населених пунктах України, передусім мотивуючись економічними причинами, пам'ятники В. Леніну не демонтували, а перетворили їх на пам'ятники іншим діячам. Це стало творчим проявом місцевих декомунізаційних ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Гайдай, О. (2018). Кам'яний гість. Ленін у Центральній Україні. Видання друге. Київ: К.І.С. 106–107.
2. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» від 12 червня 2009 року. (2009). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432/2009#Text>.
3. В'ятрович: в Україні декомунізація фактично завершена. (2018). Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29032010.html>.
4. Трансформація Лєнина: в Одессе появился первый в мире памятник Дарту Вейдеру. (2015). Думська. URL: <https://dumskaya.net/news/pervye-v-mire-pamyatnik-dartu-vejderu-otkroetsya-051649/>.
5. Декомунізація на Луганщині: бійці ЗСУ переробили Леніна на Шевченка. (2016). YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yVjSRgBsuo>.

6. Мороз, К. & Олейник, Н. (2024). Перетворення пам'ятника: Шевченко замість Леніна. Суспільне Житомир. URL: https://suspilne.media/zhytomyr/804757-sevcenko-zamist-lenina-istoria-peretvorennia-pamatnika-na-zitomirsini/?utm_source=copylink&utm_medium=ps.
7. У Запорізькій області пам'ятник Леніну переробили на Пилипа Орлика. (2017). Україна молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/112684>.
8. Декомунізація: на Одещині Леніна перетворили на болгарського поселенця. (2020). Суспільне Одеса. URL: <https://suspilne.media/odesa/49451-dekomunizacia-na-odesini-lenina-peretvorili-na-bolgarskogo-poselenca/>.